

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده علوم اجتماعی
پایان نامه کارشناسی ارشد
برنامه ریزی توسعه منطقه ای

بررسی نقش شهرهای میانی در توسعه منطقه ای
(نمونه موردی: استان تهران)

استاد راهنما:

دکتر محمد شیخی

استاد مشاور:

دکتر غلامرضا لطیفی

استاد داور:

دکتر محمود جمعه پور

پژوهشگر:

گلناز فرشادپور

تیر ۱۳۹۱

تقدیم به پدرم

کوهی استوار و حامی من در تمام زندگی

تقدیم به مادرم

سنگ صبوری که الفبای زندگی به من آموخت

تقدیر و تشکر:

انجام این پژوهش بدون راهنمایی استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر شیخی ممکن نبود، از ایشان که با راهنمایی های ارزنده خود باعث پیشرفت کار من شده اند سپاسگزاری ویژه می نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر لطیفی که زحمت مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند نهایت تشکر را دارم.

و از زحمات پدر و مادرم، که در تمام مراحل زندگی و همچنین در این مسیر مشوقم بودند، قدردانی می نمایم.

چکیده

توزیع فضایی نامتعادل جمعیت، مهاجرت های بی رویه به سمت کلانشهرها و عدم تعادل در توزیع امکانات و فرصت های اقتصادی در سطح مناطق منجر به تمرکز روی ایده شهرهای میانی به عنوان یکی از رویکردهای موثر برنامه ریزی منطقه ای شده است. شهرهایی که می توانند در نظام شهری با توانایی جذب جمعیت و فعالیت از تمرکز جلوگیری نمایند و به تعادل در سطح منطقه کمک نمایند.

هدف این تحقیق، بررسی و شناخت قابلیت ها، ویژگی ها و نقش شهرهای میانی استان تهران در توسعه ی فضایی و جایگاه آنها در نظام سلسله مراتب شهری و منطقه ای این استان است. این تحقیق با استفاده از روش توصیفی- تبیینی انجام شده است. برای تحقق هدف با استفاده از مدل های جمعیتی مانند ضریب آنتروپی، توان جمعیتی شهرهای میانی و با استفاده از مدل های اقتصادی مانند ضریب مکانی و مدل تغییر سهم، توان اقتصادی این شهرها مورد بررسی قرار گرفت. مدل نقطه جدایی نیز به منظور بررسی تغییر حوزه نفوذ شهرهای میانی استان طی دو دهه ی اخیر مورد استفاده قرار گرفت.

یافته های تحقیق نشان می دهد بیشتر شهرهای میانی استان تهران که تعدادی از آنها شهرهای خودرو می باشند و در سالهای اخیر نرخ های رشد بسیار بالایی را تجربه نموده اند، با جاذبه ی جمعیتی نسبتاً بالا و جذب مهاجر در سالهای اخیر تا حدی در حرکت به سوی تعادل منطقه ای موثر بوده اند. همچنین این شهرها در بخش های صنعت و خدمات می توانند تا حدودی جوابگوی نیازهای شغلی جمعیت در سطح منطقه باشند و از مهاجرت به قصد اشتغال به سوی شهر اول منطقه بکاهند. نتایج مقایسه حوزه ی نفوذ شهرهای میانی استان تهران و شهر تهران نشان داد که از حوزه نفوذ شهر تهران طی دو دهه ی اخیر کاسته شده و به حوزه نفوذ شهرهای میانی افزوده شده است.

اگرچه شهرهای میانی استان با پذیرش بخشی از جریان جمعیت و مهاجرت به کلان شهر تهران باعث کاهش سرریزهای جمعیتی این شهر در سال های اخیر شده اند، اما هنوز مسیر بسیار طولانی در راه ایجاد تعادل و توسعه در سطح استان دارند. در این زمینه نیاز به توجه به این شهرها و تجهیز آنها به خدمات رفاهی به منظور بالا بردن جاذبه ی جمعیتی و واگذاری بخشی از نقش های خدماتی و اداری به آنها در تقسیم کار منطقه ای وجود دارد و این می تواند از تمرکز فعالیت ها در تهران بکاهد.

کلید واژه ها: شهر میانی، توسعه منطقه ای، تعادل منطقه ای، استان تهران

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۳	فصل اول: کلیات پژوهش
۴	۱-۱ بیان مسئله
۵	۲-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق
۶	۳-۱ دلایل انتخاب محدوده مورد مطالعه
۷	۴-۱ سوالات
۷	۵-۱ اهداف تحقیق
۸	۶-۱ مرور متون مرتبط با موضوع
۸	۱-۶-۱ مروری بر تحقیقات پیشین در زمینه ی موضوع مورد مطالعه در جهان
۱۲	۲-۶-۱ مروری بر تحقیقات پیشین در زمینه ی موضوع مورد مطالعه در ایران
۱۵	۳-۶-۱ نقد و بررسی تحقیقات انجام شده
۱۷	فصل دوم: مبانی و چارچوب نظری پژوهش
۱۸	۱-۲ مقدمه
۱۸	۲-۲ تعاریف و مفاهیم
۱۸	۱-۲-۲ نظام شهری
۱۹	۲-۲-۲ سلسله مراتب شهری
۲۰	۳-۲-۲ توسعه منطقه ای
۲۱	۴-۲-۲ شهرهای میانی
۲۳	۱-۴-۲-۲ ویژگی های جمعیتی شهرهای میانی
۲۴	۲-۴-۲-۲ ویژگی های اجتماعی شهرهای میانی
۲۵	۳-۴-۲-۲ ویژگی های اقتصادی شهرهای میانی
۲۷	۳-۲ نظریات و دیدگاه های مرتبط
۲۷	۱-۳-۲ نظریه های اندازه بهینه شهر

۳۲	۲-۳-۲- بررسی دیدگاه‌های میانی (حلقه‌های نظریه‌ای پیونددهنده «توسعه» و «شهرهای میانی»)
۳۲	۲-۳-۲-۱- نظریه ناپیوستگی
۳۳	۲-۳-۲-۲- دیدگاه‌های مرتبط با پدیده نخست شهری
۳۴	۲-۳-۲-۳- دیدگاه‌های در رابطه با راهبردهای بازتوزیع جمعیت
۳۵	۲-۳-۲-۴- دیدگاه‌های مرتبط با سلسله مراتب شهری و توسعه ملی
۳۷	۲-۳-۲-۵- دیدگاه‌های معتقد به عدم کارایی شهرهای بزرگ و هزینه‌های فزاینده شهرنشینی
۳۸	۲-۳-۳-۳- نظریات و دیدگاه‌های مدافع نقش توسعه‌ای شهرهای میانی
۴۱	۲-۳-۳-۱- نظریات مدافع نقش شهرهای میانی در توزیع نامتوازن جمعیت و تعادل نظام سلسله مراتبی
۴۴	۲-۳-۳-۲- دیدگاه‌های معتقد به کارایی اقتصادی شهرهای میانی
۴۸	۲-۳-۳-۳- نظریات معتقد به نقش شهرهای میانی در انحراف جهت مهاجرت‌ها از کلانشهر
۵۰	۲-۳-۳-۴- نظریات قائل به نقش خدماتی شهرهای میانی
۵۲	۲-۴- جمع بندی دیدگاه‌ها و چارچوب نظری
۵۴	۲-۵- مدل مفهومی تحقیق
۵۵	۲-۶- مروری بر تجربیات جهانی
۵۵	۲-۶-۱- جایگاه شهرهای میانی در برنامه‌های بین‌المللی
۵۸	۲-۶-۲- تجارب کشورهای مختلف در زمینه‌ی شهرهای میانی
۵۸	۲-۶-۲-۱- برزیل
۵۹	۲-۶-۲-۲- فرانسه
۵۹	۲-۶-۲-۳- نیجریه
۶۰	۲-۶-۲-۴- لهستان
۶۰	۲-۶-۲-۵- کنیا
۶۱	۲-۶-۲-۶- فیلیپین

۶۱	۲-۶-۲-۷-اکوادور
۶۱	۲-۶-۲-۸-کره
۶۲	۲-۶-۲-۹-مالزی
۶۳	۲-۶-۲-۱۰-چین
۶۳	۲-۷-بررسی پیشینه شهرهای میانی در ایران
۶۳	۲-۷-۱- جایگاه شهرهای میانی در آمایش سرزمین (ستیران، ۱۳۵۶)
۶۵	۲-۷-۲- جایگاه شهرهای میانی در برنامه های عمرانی پیش از انقلاب
۶۵	۲-۷-۳- جایگاه شهرهای میانی در آمایش سرزمین جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۴)
۶۶	۲-۷-۴- جایگاه شهرهای میانی در برنامه های توسعه جمهوری اسلامی
۶۸	۲-۷-۵- جایگاه شهرهای میانی در آمایش سرزمین جمهوری اسلامی ایران (تجربه دوم: ۱۳۸۳)
۷۰	فصل سوم: روش پژوهش
۷۱	۳-۱-مقدمه
۷۱	۳-۲-نوع پژوهش
۷۱	۳-۳-روش تحقیق
۷۲	۳-۴-جامعه آماری و نمونه
۷۲	۳-۵-روش های جمع آوری اطلاعات
۷۳	۳-۶-شیوه های تجزیه و تحلیل داده ها
۷۳	۳-۶-۱-تحلیل محتوا
۷۳	۳-۶-۲-روش های آمار توصیفی
۷۳	۳-۶-۳-مدلها
۷۴	۳-۶-۱-۳-مدلهای تعادل فضایی جمعیت
۷۴	۳-۶-۱-۳-۱-شاخص نخست شهری (برای ۴شهر بزرگترین)
۷۴	۳-۶-۱-۳-۲-ضریب آنتروپی
۷۵	۳-۶-۱-۳-۳-ضریب کشش پذیری
۷۵	۳-۶-۲-۲-مدلهای آزمون کارکرد اقتصادی شهر

۷۶	۳-۶-۳-۲-۱- ضریب مکانی
۷۷	۳-۶-۳-۲-۲- مدل تغییر سهم
۷۹	۳-۶-۳-۳- مدلهای تعیین حوزه ی نفوذ
۷۹	۳-۶-۳-۳-۱- تئوری نقطه جدایی
۸۰	۳-۷- جمع بندی
۸۱	فصل چهارم: بررسی نمونه موردی و ارائه داده های پژوهش
۸۲	۴-۱- مقدمه
۸۲	۴-۲- سازمان فضایی نظام شهرهای کشور
۸۷	۴-۲-۱- نقش و جایگاه جمعیتی شهرهای میانی در نظام شبکه شهری ایران
۹۱	۴-۳- معرفی استان تهران
۹۱	۴-۳-۱- موقعیت استان تهران
۹۳	۴-۳-۲- ویژگی های جمعیتی استان تهران
۹۳	۴-۳-۲-۱- تعداد جمعیت و بعد خانوار
۹۳	۴-۳-۲-۲- ترکیب شهری و روستایی جمعیت و خانوار
۱۰۳	۴-۳-۲-۳- جریانهای مهاجرتی استان
۱۰۳	۴-۳-۳- نظام شهری و تحولات الگوی شهرنشینی در استان تهران
۱۰۴	۴-۴- شهرهای میانی استان تهران
۱۰۴	۴-۴-۱- اسلامشهر
۱۰۵	۴-۴-۲- پاکدشت
۱۰۵	۴-۴-۳- شهریار
۱۰۶	۴-۴-۴- گلستان
۱۰۶	۴-۴-۵- شهر قدس (قلعه حسن خان)
۱۰۷	۴-۴-۶- قرچک
۱۰۷	۴-۴-۷- نسیم شهر
۱۰۸	۴-۴-۸- ورامین
۱۰۸	۴-۴-۹- ملارد

۱۱۲	۴-۵- ارزیابی و تحلیل نقش شهرهای میانی در توزیع فضایی جمعیت استان تهران
۱۱۲	۴-۵-۱- تغییرات نخست شهری استان
۱۱۴	۴-۵-۲- محاسبه درجه بی نظمی (آنتروپی) شهرهای استان تهران
۱۱۸	۴-۵-۳- محاسبه ضریب کشش پذیری شهرهای میانی استان
۱۲۳	۴-۵-۴- بررسی و تحلیل جریانهای مهاجرتی شهرهای میانی استان
۱۳۶	۴-۶- بررسی نقش شهرهای میانی از طریق مدل‌های اقتصادی
۱۳۷	۴-۶-۱- محاسبه ضریب مکانی شهرهای میانی استان
۱۴۰	۴-۶-۲- محاسبه مدل تغییر سهم برای شهرهای میانی استان
۱۵۳	۴-۷- بررسی حوزه نفوذ شهری شهرهای میانی استان
۱۵۳	۴-۷-۱- تئوری نقطه جدایی
۱۶۴	فصل پنجم: خلاصه و نتیجه گیری
۱۶۵	۵-۱- مقدمه
۱۶۵	۵-۲- پاسخ به سوالات پژوهش
۱۷۴	۵-۳- جمع بندی و نتیجه گیری
۱۷۵	۵-۴- پیشنهادات
۱۷۷	۵-۵- موانع و مشکلات
۱۷۸	۵-۶- پیشنهادات پژوهشی
۱۷۹	فهرست منابع و مأخذ

فهرست جداول

صفحه	عنوان جدول
۳۱	جدول ۱-۲- اندازه بهینه شهر بر اساس مطالعات انجام شده
۳۹	جدول ۲-۲- جمع بندی دیدگاه های موجود در ارتباط با نقش توسعه ای شهرهای میانی
۵۷	جدول ۳-۲- راهکار تقویت شهرهای میانی در اعلامیه های بین المللی
۸۳	جدول ۱-۴- روند شهرنشینی در ایران و شاخصهای تمرکزگرایی (۸۵-۱۳۴۵)
۸۴	جدول ۲-۴- تعداد شهرها و نرخ رشد شهرنشینی نسبت به دهه قبل در دوره ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵
۸۵	جدول ۳-۴- تحولات جمعیت شهرهای طبقات مختلف در ایران از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵
۸۷	جدول ۴-۴- تعداد، درصد و میزان جمعیت شهرهای میانی (۱۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفر)
۹۱	جدول ۵-۴- مشخصات عمومی شهرستان های استان برحسب تقسیمات کشوری ۱۳۸۵
۹۳	جدول ۶-۴- نرخ رشد جمعیت شهری، روستایی و کل استان
۹۴	جدول ۷-۴- مقایسه ترکیب جمعیت شهری و روستایی استان ۸۵-۱۳۶۵
۹۵	جدول ۸-۴- جمعیت شهرستان های استان و سهم آنها از جمعیت شهری و روستایی ۱۳۷۵
۹۵	جدول ۹-۴- جمعیت شهرستان های استان و سهم آنها از جمعیت شهری و روستایی ۱۳۸۵
۹۷	جدول ۱۰-۴- جمعیت شهرهای استان تهران طی سالهای ۱۳۶۵-۱۳۸۵
۹۹	جدول ۱۱-۴- توزیع تعداد شهرهای استان طی سال های ۱۳۶۵-۱۳۸۵
۱۰۱	جدول ۱۲-۴- توزیع جمعیت شهرهای استان طی سالهای ۱۳۶۵-۱۳۸۵
۱۰۴	جدول ۱۳-۴- ویژگی های اقتصادی شهر اسلامشهر
۱۰۵	جدول ۱۴-۴- ویژگی های اقتصادی شهر پاکدشت ۱۳۸۵
۱۰۵	جدول ۱۵-۴- ویژگی های اقتصادی شهر شهریار ۱۳۸۵
۱۰۶	جدول ۱۶-۴- ویژگی های اقتصادی شهر گلستان ۱۳۸۵
۱۰۶	جدول ۱۷-۴- ویژگی های اقتصادی شهر قدس ۱۳۸۵
۱۰۷	جدول ۱۸-۴- ویژگی های اقتصادی شهر قرچک ۱۳۸۵
۱۰۷	جدول ۱۹-۴- ویژگی های اقتصادی شهر نسیم شهر ۱۳۸۵
۱۰۸	جدول ۲۰-۴- ویژگی های اقتصادی شهرورامین ۱۳۸۵
۱۰۸	جدول ۲۱-۴- ویژگی های اقتصادی شهر ملارد ۱۳۸۵

- ۱۱۲ جدول ۴-۲۲ روند تغییرات نخست شهری استان تهران طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۶۵
- ۱۱۳ جدول ۴-۲۳ روند تغییرات نخست شهری در استان تهران طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۶۵
- ۱۱۳ جدول ۴-۲۴ شاخص نخست شهری (برای ۴ شهر بزرگترین) برای شهرهای استان تهران
۱۳۸۵-۱۳۶۵
- ۱۱۵ جدول ۴-۲۵ نحوه ی توزیع جمعیت شهری استان بر حسب اندازه مراکز شهری ۸۵-۶۵
- ۱۱۶ جدول ۴-۲۶ مقایسه سهم جمعیت شهرهای میانی از جمعیت کل و مناطق شهری استان
- ۱۱۹ جدول ۴-۲۷ نرخ رشد جمعیت شهرهای استان طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۶۵
- ۱۲۰ جدول ۴-۲۸ ضریب کشش پذیری شهرهای میانی استان تهران نسبت به جمعیت شهری
استان
- ۱۲۱ جدول ۴-۲۹ ضریب کشش پذیری شهرهای میانی استان تهران نسبت به استان
- ۱۲۲ جدول ۴-۳۰ ضریب کشش پذیری شهرهای میانی استان تهران نسبت به نرخ رشد جمعیت
شهری کشور
- ۱۲۳ جدول ۴-۳۱ مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان اسلامشهر بر حسب محل اقامت
قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۲۳ جدول ۴-۳۲ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان اسلامشهر بر حسب محل
اقامت قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۲۵ جدول ۴-۳۳ مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان شهریار بر حسب محل اقامت قبلی
در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۲۶ جدول ۴-۳۴ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان شهریار بر حسب محل اقامت
قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۲۷ جدول ۴-۳۵ مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان ورامین بر حسب محل اقامت قبلی
در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۲۸ جدول ۴-۳۶ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان ورامین بر حسب محل اقامت
قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۲۹ جدول ۴-۳۷ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان رباط کریم بر حسب محل
اقامت قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

- ۱۲۹ جدول ۴-۳۸ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان رباط کریم بر حسب محل اقامت قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۳۰ جدول ۴-۳۹ مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان پاکدشت بر حسب محل اقامت قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۳۱ جدول ۴-۴۰ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان پاکدشت بر حسب محل اقامت قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۳۲ جدول ۴-۴۱ سهم شهر اسلامشهر از مهاجران وارد شده به شهرستان اسلامشهر و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۷۵-۱۳۸۵
- ۱۳۲ جدول ۴-۴۲ سهم شهر پاکدشت از مهاجران وارد شده به شهرستان پاکدشت و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۷۵-۱۳۸۵
- ۱۳۳ جدول ۴-۴۳ سهم شهر گلستان و نسیم شهر از مهاجران وارد شده به شهرستان رباط کریم و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۷۵-۱۳۸۵
- ۱۳۴ جدول ۴-۴۴ سهم شهرهای شهریار، قدس و ملارد از مهاجران وارد شده به شهرستان شهریار و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۷۵-۱۳۸۵
- ۱۳۵ جدول ۴-۴۵ سهم شهرهای ورامین و قرچک از مهاجران وارد شده به شهرستان ورامین و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۷۵-۱۳۸۵
- ۱۳۸ جدول ۴-۴۶ شاغلین بخش های اقتصادی در سال ۱۳۷۵
- ۱۳۸ جدول ۴-۴۷ شاغلین بخش های اقتصادی در سال ۱۳۸۵
- ۱۳۸ جدول ۴-۴۸ ضریب مکانی بخش های مختلف اقتصادی نسبت به کشور در سال ۱۳۷۵
- ۱۳۹ جدول ۴-۴۹ ضریب مکانی بخش های مختلف اقتصادی نسبت به کشور در سال ۱۳۸۵
- ۱۴۲ جدول ۴-۵۰ بررسی وضعیت اقتصادی در بخشهای مختلف اقتصادی شهرستان شهریار در سالهای ۷۵ و ۸۵ بر مبنای اقتصاد مرجع (استان)
- ۱۴۴ جدول ۴-۵۱ بررسی وضعیت اقتصادی در بخشهای مختلف اقتصادی شهرستان شهریار در سالهای ۷۵ و ۸۵ بر مبنای اقتصاد مرجع (کشور)
- ۱۴۶ جدول ۴-۵۲ بررسی وضعیت اقتصادی در بخشهای مختلف اقتصادی شهرستان ورامین در سالهای ۷۵ و ۸۵ بر مبنای اقتصاد مرجع (استان)

- ۱۴۸ جدول ۴-۵۳ بررسی وضعیت اقتصادی در بخشهای مختلف اقتصادی شهرستان ورامین در سالهای ۷۵ و ۸۵ بر مبنای اقتصاد مرجع (کشور) ۱۳۴
- ۱۵۰ جدول ۴-۵۴ بررسی وضعیت اقتصادی در بخشهای مختلف اقتصادی شهرستان اسلامشهر در سالهای ۷۵ و ۸۵ بر مبنای اقتصاد مرجع (استان)
- ۱۵۲ جدول ۴-۵۵ بررسی وضعیت اقتصادی در بخشهای مختلف اقتصادی شهرستان اسلامشهر در سالهای ۷۵ و ۸۵ بر مبنای اقتصاد مرجع (کشور)
- ۱۵۴ جدول ۴-۵۶ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی اسلامشهر (۱۳۷۵)
- ۱۵۴ جدول ۴-۵۷ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی ورامین (۱۳۷۵)
- ۱۵۵ جدول ۴-۵۸ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی قرچک (۱۳۷۵)
- ۱۵۵ جدول ۴-۵۹ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی شهریار (۱۳۷۵)
- ۱۵۵ جدول ۴-۶۰ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی قدس (۱۳۷۵)
- ۱۵۵ جدول ۴-۶۱ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی ملارد (۱۳۷۵)
- ۱۵۶ جدول ۴-۶۲ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی نسیم شهر (۱۳۷۵)
- ۱۵۶ جدول ۴-۶۳ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی پاکدشت (۱۳۷۵)
- ۱۵۶ جدول ۴-۶۴ تعیین حوزه نفوذ شهر تهران (۱۳۷۵)
- ۱۵۸ جدول ۴-۶۵ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی اسلامشهر (۱۳۸۵)
- ۱۵۸ جدول ۴-۶۶ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی ورامین (۱۳۸۵)
- ۱۵۸ جدول ۴-۶۷ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی قرچک (۱۳۸۵)
- ۱۵۹ جدول ۴-۶۸ تعیین حوزه نفوذ شهر میانی شهریار (۱۳۸۵)
- ۱۵۹ جدول ۴-۶۹ تعیین نقطه جدایی شهر میانی قدس (۱۳۸۵)
- ۱۶۰ جدول ۴-۷۰ تعیین نقطه جدایی شهر میانی ملارد (۱۳۸۵)
- ۱۶۰ جدول ۴-۷۱ تعیین نقطه جدایی شهر میانی گلستان (۱۳۸۵)
- ۱۶۱ جدول ۴-۷۲ تعیین نقطه جدایی شهر میانی نسیم شهر (۱۳۸۵)
- ۱۶۱ جدول ۴-۷۳ تعیین نقطه جدایی شهر میانی پاکدشت (۱۳۸۵)
- ۱۶۲ جدول ۴-۷۴ تعیین حوزه نفوذ شهر تهران سال ۱۳۸۵

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۵۴	شکل ۱-۲ مدل مفهومی تحقیق
۹۴	شکل ۱-۴ جمعیت مناطق شهری و روستایی استان تهران از کل جمعیت در سالهای ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
۹۶	شکل ۲-۴ سهم شهرستان های استان تهران از کل جمعیت استان ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
۹۶	شکل ۳-۴ سهم شهرستان های استان از جمعیت شهر نشین استان در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
۹۷	شکل ۴-۴ سهم شهرستان های استان تهران از جمعیت روستانشین استان در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
۱۰۰	شکل ۵-۴ رتبه طبقات جمعیتی شهرهای استان تهران از لحاظ تعداد طی سالهای ۱۳۶۵-۱۳۸۵
۱۰۱	شکل ۶-۴ سهم طبقه شهرهای میانی و شهرهای بالای ۵۰۰ هزار نفر از جمعیت شهری استان تهران ۱۳۶۵
۱۰۲	شکل ۷-۴ سهم طبقه شهرهای میانی و شهرهای بالای ۵۰۰ هزار نفر از جمعیت شهری استان تهران ۱۳۷۵
۱۰۲	شکل ۸-۴ سهم طبقه شهرهای میانی و شهرهای بالای ۵۰۰ هزار نفر از جمعیت شهری استان تهران ۱۳۸۵
۱۱۴	شکل ۹-۴ تغییرات روند نخست شهری در استان تهران ۱۳۶۵-۱۳۸۵
۱۲۴	شکل ۱۰-۴ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان اسلامشهر بر حسب محل اقامت قبلی در سال ۱۳۷۵
۱۲۴	شکل ۱۱-۴ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان اسلامشهر بر حسب محل اقامت قبلی در سال ۱۳۸۵
۱۲۶	شکل ۱۲-۴ سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان شهریار بر حسب محل اقامت قبلی در سال ۱۳۷۵

- ۱۲۶ شکل ۴-۱۳- سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان شهریار بر حسب محل اقامت قبلی در سال ۱۳۸۵
- ۱۲۸ شکل ۴-۱۴- مقایسه سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان ورامین بر حسب محل اقامت قبلی در سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
- ۱۳۰ شکل ۴-۱۵- سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان رباط کریم بر حسب محل اقامت قبلی در سال ۱۳۸۵
- ۱۳۱ شکل ۴-۱۶- سهم مهاجران وارد شده به نقاط شهری شهرستان پاکدشت بر حسب محل اقامت قبلی در سال ۱۳۸۵
- ۱۳۲ شکل ۴-۱۷- سهم شهر اسلامشهر از مهاجران وارد شده به شهرستان اسلامشهر و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵
- ۱۳۳ شکل ۴-۱۸- سهم شهرهای شهرستان پاکدشت از مهاجران وارد شده به شهرستان ۱۳۸۵
- ۱۳۴ شکل ۴-۱۹- سهم شهرهای گلستان و نسیم شهر از مهاجران وارد شده به شهرستان رباط کریم و نقاط شهری استان طی دهه ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵
- ۱۳۵ شکل ۴-۲۰- سهم شهرهای میانی شهرستان شهریار از مهاجران وارد شده به شهرستان طی دهه ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵
- ۱۳۶ شکل ۴-۲۱- سهم شهرهای میانی شهرستان ورامین از مهاجران وارد شده به شهرستان طی دهه ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵
- ۱۴۳ شکل ۴-۲۲- مقایسه نرخ رشد بخش های اقتصادی نقاط شهری شهرستان شهریار نسبت به استان تهران
- ۱۴۵ شکل ۴-۲۳- مقایسه نرخ رشد بخش های اقتصادی نقاط شهری شهرستان شهریار نسبت به کشور
- ۱۴۷ شکل ۴-۲۴- مقایسه نرخ رشد بخش های اقتصادی نقاط شهری شهرستان ورامین نسبت به استان تهران
- ۱۴۹ شکل ۴-۲۵- مقایسه نرخ رشد بخش های اقتصادی نقاط شهری شهرستان شهریار نسبت به کشور

- شکل ۴-۲۶ مقایسه نرخ رشد بخش های اقتصادی نقاط شهری شهرستان اسلامشهر
نسبت به استان تهران
۱۵۱
- شکل ۴-۲۷ مقایسه نرخ رشد بخش های اقتصادی نقاط شهری شهرستان اسلامشهر
نسبت به کشور
۱۵۳
- شکل ۵-۱ مدل تور و وزنه ها
۱۶۶
- شکل ۵-۲ سهم جمعیتی شهرهای میانی کشور طی سالهای ۱۳۳۵-۱۳۸۵
۱۶۷
- شکل ۵-۳ روند افزایش تعداد شهرها و تعداد شهرهای میانی کشور طی سالهای
۱۳۳۵-۱۳۸۵
۱۶۸
- شکل ۵-۴ تحولات سهم جمعیتی شهرهای طبقات مختلف در نظام شهری کشور
۱۳۳۵-۱۳۸۵
۱۶۹
- شکل ۵-۵ روند تغییر ضریب آنتروپی استان تهران با در نظر گرفتن شهرهای میانی و
بدون در نظر گرفتن این شهرها ۱۳۶۵-۱۳۸۵
۱۷۱
- شکل ۵-۶ سهم شهرها از مهاجران وارد شده به استان طی دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵
۱۷۲

فهرست نقشه ها

صفحه	عنوان نقشه
۹۲	نقشه تقسیمات سیاسی استان تهران
۱۰۹	نقشه جمعیت سال ۱۳۶۵ شهرهای استان تهران
۱۱۰	نقشه جمعیت سال ۱۳۷۵ شهرهای استان تهران
۱۱۱	نقشه جمعیت سال ۱۳۸۵ شهرهای استان تهران
۱۵۷	نقشه حوزه نفوذ شهرهای میانی استان تهران در سال ۱۳۷۵
۱۶۳	نقشه حوزه نفوذ شهرهای میانی استان تهران در سال ۱۳۸۵

مقدمه

از زمانی که بحث شهرهای میانی به منظور تمرکز زدایی و ایجاد نظام شهری متعادل تر، مطرح شد، این ایده تقویت شد که توجه به نقش و کارکرد شهر میانی می تواند به توسعه منطقه، شتاب بخشد و پس از آن شهرهای میانی به طور مشخص به عنوان یک راهبرد پخشایش مجدد جمعیت در فضا از جایگاه خاص برخوردار شدند. محدود کردن رشد شهرهای بزرگ از طریق تقویت شهرهای میانی مورد توجه نظریات منطقه ای در جهت ایجاد تعادل منطقه ای قرار گرفت و این راهبرد به عنوان یکی از راهبردهای مهم برنامه ریزی منطقه ای مد نظر قرار گرفت. منظور از محدود کردن رشد شهرهای بزرگ، در این راهبردها، دادن نقش به شهرهای دیگر در نظام سلسله مراتبی مناطق است تا با تقسیم کار بین شهرهای مختلف بتوان تعادل را در نظام شهری منطقه بوجود آورد. در میان سطوح مختلف سلسله مراتبی، شهرهای میانی با ظرفیت پذیرش جمعیت و توان بالقوه در ارائه خدمات به ساکنین خود و حوزه نفوذشان می توانند نقش مهمی را در این تقسیم کار بر عهده بگیرند. محققین بسیاری معتقدند شهرهای میانی می توانند با جذب مهاجران، از فشارهای جمعیتی بر کلانشهرها بکاهند و در فرایند ایجاد تعادل و توسعه مناطق گام بردارند.

یکی دیگر از موضوعات مهم در توسعه منطقه ای، رشد و توسعه اقتصادی شهرها و سکونتگاه ها است. در ساختار اقتصادی مناطق، شهرهای میانی پس از شهرهای درجه اول می توانند با دارا بودن پتانسیل ها از نقش قابل توجهی برخوردار باشند. آنها می توانند ضمن خود کفایی در اقتصاد، در تأمین نیازهای اقتصادی سکونتگاه های پیرامون نیز موثر باشند. در مجموع این شهرها نقاط مطلوبی برای تمرکززدایی جمعیتی، اقتصادی، رفاهی، خدماتی و اداری از شهرهای بزرگ و در سطح منطقه می باشند که می توانند نقش متعادل کننده نظام شهری را ایفا نمایند.

مطالعات گوناگون در کشورهای مختلف نشان داده است که شهرهای میانی نقش مهمی را در تعادل نمودن توسعه در سطح منطقه ایفا نمایند. آنها می توانند در ایجاد تعادل جمعیتی موثر باشند و از طرف دیگر نه تنها نیازهای ساکنین خود را در خدمات تأمین نمایند بلکه این خدمات را به سایر سکونتگاه ها در منطقه و به ویژه حوزه نفوذ خود خدمات ارائه دهند. بنابراین بررسی نقش این شهرها در موارد پیش گفته می تواند تا حدی جایگاه آنها را در سطوح سلسله مراتب شهری در سطح منطقه مشخص نماید.

در این پژوهش به نقش شهرهای میانی استان تهران در فراهم نمودن شرایط تعادل و توسعه در منطقه پرداخته می شود. استان تهران در میان استان های کشور از شرایط ویژه ای برخوردار می باشد.